

CAROLVS
GIRARDVS CA
STILIONEN
SIS,

De iuris uoluminibus re
purgandis.

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA

L V G D V N I . A P V D S E B .
G R Y P H I V M ,
1535.

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA
GREDOS.USAL.ES

PRAESTANTIS

SIMOVIRO NICOLAO

DANGIO ABBATI

Iulliaco, Carolus Girardus, S.

O S T impensam aliquot annis iuri operam, uir ornatissime, cum perpendiderem insumptis laboribus prouentum non respondere (plus enim confusione, quam solidæ eruditionis mihi studio partum intelligebam) coepi tacitus ipsum me colligere, incertus plane ingenij ne mei tarditatem accusarem, an uero miseram eius deplorarem infelicitatem. Nam in quem alium meæ ignoracionis causam impingerem, oscitantiæ adscribere meritò non posse me uidebam: doctoribus item ad unguem formatis, & quos sedulò in omnium, nedum meam experiebar deuotos utilitatem, quidquam imputare, nefas existimabam. Cæterum probè tandem quibusque pensiculatis, persensi totius meæ calamitatis fontem, ab inulta scripturientum hominum licentia dimanare. id quod mecum ubi meditatus reputavi, quoniam amplius atque amplius serpit malum, quod uel à nemine animaduertitur, uel quod ab omnibus animaduersum tacetur, uisum est in hanc rem aliquid prodere, quo iuventa circūspectius se ad

a 2 iura

(2) b-16699671

UNIVERSIDAD
DE SALAMANCA

GREDOS.USALE.S

4
iura componeret, & qui antea faxum hoc uoluissent
incogitantius, incautes adolescentes uiae commone-
rent potioris. Denique ut qui rerum potirentur, no-
cuam usque adeo hanc incommoditatem, amoliren-
tur potentissime, celerrimeque. Porro tametsi istud
nostrum qualequale nouimus haud idoneum, quod
tibi dicatum, publicum adciperet, nostrae tamen sim-
plicitatis trepidationem, animi tui synceritas, simulq;
in omneis propensa tua uicit facilitas. Consueuerunt
quos fructus primum arbuscula promit, esse
gratiore: unde fit, ut sperem hanc inge-
nioli nostri primam foeturam, gra-
tia apud te prorsus non fore
destitutam. Vale.apud
Biturigas cas-
lend.Iu-
nijs.
M. D. XXXIIII.

C A R O L V S G I-
RARDVS CASTILIONEN-
SIS, DE IVRIS VOLV,
MINIBVS REPVR
GANDIS.

ERVM quarūcunq; immensus opis
fex, mundum hunc, quantus quātus
est, mira oppleuit, illustrauitq; uarie-
tate, quæ uiuo considerata oculo, ut
gratiæ plurimum spirat intuenti, sua-
uemq; admodum parit uoluptatem, ita dissertatio-
nem de ea, tametsi perfuctoriam, minimeq; opero-
sam, plausibilem tamen fore, & iucundam existima-
ui. Hinc uero nos propterea lubentius auspicamur,
quod per uarietatem effectum sit, ut aliquid mente
ipsi pridem conceperimus, quod diutius premere,
tam nolumus, quām nec licet, nec possumus. De re-
rum ergo uarietate carptim uerba facturi, ut de non
satis deprehensa supernorum orbium, decq; astro-
rum, & siderum illic adfixorum uariegatione taceas-
mus, elementa, quæ inferioris mundi causæ sunt, si
primum tu contempleris, ea inuicem pugnantissima
comperies: Caliditatē enim quid perfectius, quām fri-
giditatem: humor, quām siccitatem (quæ illis supre-
mè insunt) opponas: iam ubi dissidentia, ibi & ua-
rietatem esse perspicuum est. Deinde particulatim

a 3 illis

illis inditam specta naturam. Terræ prodigiosum onus, mirabili videbis firmatum soliditate. Aquam terræ sequacem, fluere, refluere. Aërem intelliges à nobis non conspici, non audiri, eius tamen beneficio, nos & uidere, & audire: eundem indeprehensum hauriri, dein exhaustum, sine sensu itidem exhalari. Ignis nos ardore quidem impetit, sed non nisi fumigationis spissitudine obductus, inspicitur: qui sic ut cunque uisus, nobis euestigio disperit, subiectus in auras. Rursus in his magna sese profert diuersitas: alia sunt alijs destinata, nec in omnibus sunt omnia: Pisces Ponto: Terræ (ut αὐφίβια prætermittamus, & reptilia) homines, quadrupedes, arbores, herbasq; Aéri uolucres, diuinus artifex adiudicauit. Quod si hæc in genere data, tu sigillatim perscruteris, quis tandem erit diuersitatum finis? Amplius, sufflat modo serena cœli temperies: modo solis rapidus desæuit feruor, at modo frigoris horror urit acutus. Nascamur, adolemus, senescimus, morimur. In summa, quoquo te uertas, omnia uarietatis plena experiere. Porro inter tot figmentorum genera, tam mire discōuenientia, unum est omnium præstantissimum, homo, de quo non nihil, ac per transennam uelut, dicere iuuat. Ille etenim est non solum à reliquis specie disgregatus figmentis, sed & mentis illius, rerum autoris, adornatus particula, unde oppidoquā multa peragit, quæ & ipsa per amœnam in rebus gignunt uarietatem. Vnde enim, si non hinc, tot, tamq; sua perbas

perbas urbium structuras, in cœlum usque produetas arces, templorum, castrorum ingenteis suspici mus moles: huc adde tela, uasa, machinas, indumenta, & quæcunq; capit ampla supplex. Et hæc prima quæ de homine proficiscitur discriminatio, est copiosa quidem, sed uulgatior, & quæ uariando nimium exiliter hominis exprimit sublimitatem. Alteram ergo priore illa conficit generosorem, quæ primo enim statuimus loco, licet non sine præuia parentur ratione, à quibuslibet tamen quia contrectantur, & fiunt, consentaneum est, ut minori habeantur in prelio, quām quæ gradum occupant secundum, nimirū quæ meditatiore fiunt examine, dēq; ingenio manat uiuaciore. Hoc albo continentur homines, Vrsi, Leones, Muscæ, flosculi, opacæ syluæ, & id genus sexcenta, quæ eleganter usque adeo aut depinguntur, aut insculpuntur, ut hominū arte, & industria, naturæ opificium superari, uel certè cum altero utruncq; non absurdè componi, tu sis incunctanter deieraturus. Deniq; præter hæc χερουγίαι, inter ea quæ ab homine eduntur, sunt quæ suo iure, supremum dignitatis sibi uendicant locum: ea sanè sunt, quæ non corporis, & neruorum uiribus, sed ingenij sola conflantur acie, & perspicacitate, primis duobus tanto excellenter, quanto mens post se corpus relinquit intersticio, ut iure optimo hæc qui nouit cultiora dare, beatior, dotibusq; frui potioribus, inter uiros iudicetur. Hæ sunt artes, nequaquam manuum agilitate, & exercitamen

citamento productæ, sed quas secundus comminisci
tur animis, & depromit ex cogitatas. Inde quoq; ua-
rietatis oritur petmulum; quando illum loqui, di-
sputare, dicere, alium numerare, admetiri, concinere,
retrusam stellarum uitiam vim disquirere uideas, est
qui præcipiat quæ ad mentis conducant sinceritas
tem, alius corpus, quæ curent, alius deniq; homi-
num negotijs quæ consulunt. Ad hæc, noua in eis
panditur diversitas, quum omnia illa quemadmo-
dum non unam colligimus artem, ita non uno,
& simili cernimus descripta idiomate. Ab Hebræo
siquidem pars fluxit, partem dedit Graius, Rhoma-
nus quoq; partem. Ohe, pertæsus uariationis, pro-
clamas. Quis erit tandem tuæ *μοιχία* modus? no-
bis eam demum uarietatem demonstra, qua te, ut scri-
ptitares, adactum prædixisti. Nam si pergis adhuc
rerum sectari discrimina, tantum abfuerit, ut nos ulla
uarietatis delinias suavitate, ut graui etiam nos sis-
oneraturus molestia, & int̄pestiuitate. Desino: rem
adcipe compositus. Sicut dum uariat natura, quan-
doq; portentuosum aliquid egerit, ita & homo, cui
ut uariet concessum uidimus, uariat nonnunquam,
simulq; deuiat ineptissimè. Sed quia monstra natu-
ræ hominis non est reformare, ea idcirco missa facie-
mus. prolatis aliquot hominum monstris, quæ ut
alij oblique uariando ediderunt, ita alij pulchre uis-
cissim uariando, restituere possunt. Quoniam uero
quæ de homine ducuntur figmenta, in triplicem di-
gessimus

gessimus ordinem, admonemus, suscepit non esse
nostræ, primorum duorum, sed ultimi duntaxat ui-
tia persequi, atque id non in uniuersum quidem, sed
eam potissime partem, quæ de hominum tractat com-
mercijs, cætera tertiae huius classis, uix primoribus
adtingentes labijs. Artes igitur omneis quæ animo,
non etiam corpore constant, excute, & actutum suas
cuiq; esse, propriasq; fatebere uoces: nam aliter me-
dicum, aliter loqui comperies iurisconsultum, & quæ
musis nata sunt, aut metris exprimundis, supputa-
tioni senties non perinde congruenter adaptari. Cu-
ius rei causam facile adstruas, quod non ubique tra-
tentur eadem. Ita enim si fieret, uerborum nos non
adeo angeret dissimilitudo. Et ni usus, qui inter ea
quæ sunt, est potentissimus, secus quam quondam
receptum fuit, obtineret, proprietatiq; subinde refra-
garetur, quæcunque sic aut sic semel iussa forent, &
probata, immutabiliter eadem perseverarent. Ex his
resultare nemo non uidet, adfirmatissimè nobis pro-
nuntiare non dubitandum, imprudè nimis ac præ-
postere eum factitare, qui in artem, quæcunque illa
sit, imparatè hoc est uocum, quibus ipsa constat, non
perspecta significatione, se coniicit. Theologiæ, medi-
cinæ, iurisprudentiæ uolumina ueras, quid est quod
tu illic uenarisc; sensum, opinor, ut eruas, qui te mo-
destiorem, ualentiorem, æquiorēmque reddat. Sen-
sum uero te adsequuturum, uerbis non intellectis,
speras: multo sanè promptius fuerit, quempiam le-

b. gere

gere literis fastiditis. Iuris itaque consultos adparet fecisse consultissime, qui posteaquam rebus hominum componendis supramodum strenue insudassent, suamq; iurisprudentiam in elegantes libros digessissent, ne quis ex abrupto in eius abdita penetraret, uerba ciuilis notæ imprimis uoluerunt studiosissime agnoscí. Vnde pleraque responſa, quæ de uerborum legalium agerent significato, in hoc unum emiserunt: est enim iuxta deridiculum, & insanum, mentem legis peruidere conniti, uerbis, quibus lex ipsa contexitur: non perceptis, & auiculam adcfis pennis prouolare posse contendere. Primum igitur h̄ic consideremus, quām insolenter ab ijs estuarium, qui cum libellus qui de uerborum inscribitur significatione, nihil aliud sit, quām simplicissima iuris πεπαυσθνμεται, haud scio quo impellente Genio, post uniuersum Pandectarum ius duxerunt legendum. Nam illos ita uoluisse, adposita libello plane arguunt eorum interpretamenta, quæ quidquid est antea scriptum, passim reuocant, tractantq; uberrimè: hoc pacto, si diuis non displicet, operi illi subtexentia. Ius omne, inquiunt, personarum est, aut rerum, aut actionum, ut supra in Digestis dictum est. Et quoniam circa uerborum & rerum significationes multæ uertuntur difficultates, ideo hic titulus, illis qui de iure tractarunt, subiungitur. Bone Deus supinam compagem, & friuolam cohærentiam, non magis sapide profecto isthæc colligantur, atque si tu dicas,

dicas, legere quandoquidem probè scisti, superat ut literarum characteras, & earum nomina nosse incipias. Qui tam scite coniungere doces, audi obsecro te, qui, quæ sit uerborum proprietas, quo sensu uerba iureconsultis sonent, non degustauit, qua fronte se legibus percipiendis adcinget: quoties hærebit, cespitabit: quoties adtonitus omnino etiam desperrabit; & quæ de uerborum iuris scripta sunt significatione, in finem reiectas scilicet, quæ è diuerso ei sunt in procinctu habenda, qui expedite progrebi, & rem qua de agetur, minimo negotio intendit explorare. Hæc prima sunt, nec est quod ea præcedat; si h̄ic com mode leges liceat citare, infra, non supra, eas esse dis cendum. Dum quæ h̄ic dantur, sparsim in iure uidebis obseruata, illic nihil erit horum repetitione opus: si alibi tu aliter offendas, illic, non h̄ic exigenda ratio, diuersitatisq; mouēda quæstio. Iustinianus quum præstitueret quid primo, secundo, & sequentibus esset docendum annis, huius tractatuli lectionem suppressit: Nempe adeo facilem ratus, ut seorsim, priuatoq; studio nemo esset iuris candidatus, qui eum minimo nō cōsequeretur negotio. Atqui fermè omnes sic interpretantur, ut undecunque uocatis legibus, & canonibus, tum conspirantibus, tum dissidentibus, eum explicandum (si quidem hoc implicare non est uerius, quām explicare) existiment, quæstiones nodosas, & ad rem uerborum nihil quidquam pertinentes intricatissimè moueant. Sciunt omnes Iusti-

b nianum

nianum παρὰ τίτλα, & per titulos summaria tantum permisisse, alia legum commentaria in totum uetusse, nos uero aliud sequuti, non in legibus modo, sed & in legum uerbis fusè dilatatas interpretationes (ne cum illo peruersiones uocitem) nimis incogitanter adposuimus. Memini quum me iuri primùm adpli- caui, uirum non uulgariter doctum me consulere, operæ' ne ego essem pretium facturus, si ab his uer- borum auspicarer rudimentis. Qui confessim me à fa- ciendo deterruit, hæc enim citra doctorum comen- taria, non posse plenariè capi: quæ uero doctores scri- pserant in uerba, non tyronem, & iuris rudem, sed prouectum, atque propemodum consummatum le- ctorem desiderare. Quamobrem longè satius me fa- cturum, si ab institutionibus inceparem. Ego diffici- lem me non præbui, consulti protinus obtempe- raui, minime tamen obtemperatus, si libelli huius rationem pernossem, sicuti nec ille ab instituto fuerat me reuocaturus (nam ita mihi postea ipse fassus est) si tractatum habuissimus commentarijs minus uerbo- sis declaratum. Insurgat forsitan quis in me, ita: Tu' ne Iustiniano es prudentior, qui iuri operam daturum, primo anno iussit suas haurire institutiones: uideris enim sentiscere, etiam ante Institutiones uerba iuris offerenda. Ego, inquam, rectissimè Iustinianum præ- cepisse puto, nec quidquam esse contenderim, quod institutiones anteire debeat: non uidelicet Pandecta- rum, non ullum Codicis librum. Non est ergo, for-

titer

titer adclamas, tractatus de uerborum significatione ante institutiones pueris aperiendus, quem Iustinianus ipse inter Pandectarum libros adnumerat, quin- quagesimo enim adscribit. Impostura est tale dictum & deridicula aberratio. Dic nobis bona fide Iustinia- ne, de te cur ita factum? Ego, inquis, Pandectas con- sarcinabam, quo opere quidquid esset ueterum iuriſ prudentum, quod certè Reipub. legali conferret, uo- lui conclusum, id quod haudquaquam fecissem, si quæ illi de uerborum significatu præceperūt, à Pan- dectis seiunxissem. Age amplius: quòd ordine tra- ctatum hunc postposueris, lectione quoq; ut postha- beretur intellexisti? Minime, inquis, gentiū. Sed an ne- scis eos potentatu qui sunt spectabiles, si quò ostens- tatuos se prodeant, adseclarum turbam post terga trahere? magis enim illo incessu primo, eorum pate- fit dignitas: haud alia ratione, ego Pandectarū opus insigniter digestum, & comptum, ubi exhibere ui- sum est, chorum ministrātum uerborum à tergo con- stitui: ne præfixus, ipse offenderet tanti operis mai- statem. Quòd si rogando sciscitari institeris, sit' ne huius famulitij pernoscendus genius, prius quam quis se illi admoueat operi responderim: Si princeps, cui fortè adstabis, imperet ut ligamina solertissimè uincta tu properāter dissoluas, cutem eius, quæ per- urit, leni suffricaturus adtactu, si tum exoluendi ignoraris dexteritatem, & Principi tuo grauis, & tibi iniuisus ipsi ut sis necessum est. Nam dum rusticus

b 3 impetu

impetu, quām arte magis rem tractabis, partē com-
ptoris ornatus lacerabis, partem inuersim conuol-
ues propudosus, qui si seruuli tenuisses industriam,
quam petitam prius quām adcederes fueras conti-
nuo habiturus, Principi amicus satis fecisses, diuexa-
to tibi non displicuisses, denique pro posticis fannis,
amarulentoꝝ risu, gratiam ab omnibus reportasses.
Simile prorsus committunt, qui legum nodos, uer-
borum legalium significantibus nō perspectus, præ-
clarum illud iuris corpus stolidè adgrediuntur. Re-
uera interrogatus ita loqueretur Iustinianus. Sed
ausim liberius aliquid proferre? Si ante institutio-
num libros (sic autem institutiones nomino, quasi
inter eas uerba non habeantur) uerborum edidiceris
significantiam, rem neque præpostoram, neque inuti-
lem peregeris, & quam, si de Triboniano ipso liceret
exaudire, tu ne sis opportunè facturus, consilium
ille tuum, si non ego plurimum fallor, neutiquam
aspernaretur, sed ita potius ut faceres, enīx è adhor-
taretur. Habent institutiones quod sit ligatum, quod
sensum ex alio ducat, & alio tendat, hīc omnia depre-
hendis soluta, hīc uerbi unius excussa significatione,
ad alias diuersi transilimus adceptionemr. Non sum
ignarus institutiones eiusmodi esse, ut ubique ferē
sui ipsarum sint interpretes, sed scio quoꝝ hīc esse,
quod in illis te non parum adiuuabit. Vident igitur
quibus uel mica iudicij est, quæ de legum uerbis tra-
duntur, post Pandectarum lectionē non esse adeun-
da

da, nec adita, morosis quæstionibus esse implicanda,
primum uero atque simpliciter adolescentibus pro-
ponenda, ut sic ad iuris sacra paulatim, ac Lari instar
pelliciantur animosius proculdubio, alacriusꝝ dis-
quiren quæ sunt abstrusiora, quum perinde ac si in
adsuetis semper sint uersati studijs, nonnihil ad iuris
perpendent se promouisse cognitionem. Iam in regu-
lis, quæ de iure sunt decerpṭæ, retexendis, quis in do-
cendo, quis item in scribendo obseruatur modus:
axiomata sunt hæc iuris, quæ non temerè uideas re-
felli: proinde ea non aliter atque proprios unguis
debet nouus iuris cultor habere explorata, hæc ipsa
quoꝝ explanationis amant simplicitatem. At, ma-
lūm, quis ferat illa grandia, καὶ ἀνομαλόμωροι glossema-
ta, quibus indignissime opprimuntur: succumbat
oneri baiulus, uel robustissimus: & tamen audio qui
illis etiam plurima deesse dicant. Væ uobis, uæ cano-
nibus misellis, si hisce immodestis moderatoribus,
& qui, quod aiunt, πάντων ἀνέμων, in iure, πάντας ἀριθμού-
νταις αἱλαῖς, liceat, uti meditantur, uestris humeris
pro sua libidine pondera superaddere noua. Quid
adinet autem, ut Institutiones quibus sunt acceptæ
modis, effuso sermone referamus: non minore uiol-
entia, quām à fabro ferrario ferrum committitur
ferro, illic sunt scripta scriptis, & quæstiones cōnexæ
quæstionibus. Est qui uelut de platea profectus, in
alias subinde & alias ferri uidetur plateas. Sic alius
dictum aret, ut, quia succo destituitur omni, inani-
bus

bus huc illuc agitetur casibus continuisq; raptetur euagationibus. Illum inuenias qui quo modo margaritas porci, eodem propemodum ipse magnam institutionum polluit portionem. Denique alias dum ad cursu ruit præcipitantiore, frequentius impingit, & grauius: & dum se cōtinere nequit, longius, quam par est, sui impotens progrederit. Ecce uidemus quam stupide, neque non perniciose homines uariarunt, dum Iustiniani mente relictā, diuersissimum de eo quod sensit prudentissimē, sunt operati peruicacissimē. Sunt hæc multa quidem, sed non omnia. Pergamus ergo inconsultam uariandi cupiditatem demonstrare. Priscis illis senatoribus rectum nihil habebatur, nisi idem quoq; ordine esset dispositum. Vnde rem, cum absoluta quadam commendatione gestam insinuantes, RECTE, ATQUE ORDINE, efferebant. Cæterum malis intemperij mos irroborauit, ut sic dicam, inualuitq; nouus, per quem in loquendo, præcipiendo, & scribendo, nihil est probatum, quod alta cōfusione permixtum non sit, & inquinatum. Ita uero rem habere, paucis indicemus. Iuuentuti uulgo qui præficiuntur formandæ, si Terentij uersiculum, aut Vergili suscepserint declarandum, omnia cuiusque uocis significata, syllabatim de Cornu copiæ ducent, quæ puerulo inculcantes, odioseq; dictantes, extēlam libri eius marginem farciunt, ac refaciunt, haud secus quam si lexicon illic sint adglobaturi: & ita suo pulchre functi munere

munere, miserum auditorem, uel potius scriptorem, prægrandi notationum multitudine grauatum, deserunt, comoediam integrè, aut ex Aeneide librum unum, uix perpetuo biennio perlucturum. Non fuit hæc, non fuit ueteribus instituendæ, uerius dixerim, ludendæ pubis ratio, qui orationis sensum uerbulo referabant significantissimo: quod occultius uidebatur, dilucide simul & breuiter enucleabant, cætera scite supprimentes, ad rem quæ uidebant non pertinere. Est non modicè & in Dialecticis uariatum. Quot lustris exerta lingua λεπτογραφίας, futilebus gryphis, & planè furialibus rixis, inexplicabiliter se irritit, cerebellūmque distorquet Dialecticus? Candide Plato, dignè Aristoteles differere, & argumētari quī conueniat, exposuerunt. At ut uarium aliquid, & nouum proderemus ipsi, apinas nænīs nugosè adiecumus, quodque fortiter nos amplecti expediebat, nequiter aspernati, reiecumus impudentissimē. Sed hinc tandem deflectamus: nam scopus iura potissimum proponit. Agedum, quam mirabili, imò miserrabili inordinatione, nostra iurisprudentia fuerit discripta, & confusa contempleretur. Primum omnium præceptis legislatorum nihil ornatius, seriem deinde, quam in scribendo sunt sequuti, si species, diuinam adseuerabis, postremo, cum iurisconsultorum agmen uideas fuissè numerosum, attamen inter eos tantus elicitur concentus, ut non de multorum, sed unius de ore leges emissas ausis adfirmare. Heus boni interpretes,

tes, uobis luditur, si est quod adferatis, uos, oro, non cælate: Quid uestra est uarietas, si non probrosa, & omnino detimentosa temeritas? Quæro benignè de uobis, quid ille fragrantissimus orationis lepos, quid blandula sermonis puritas tantum commeruit, ut uos eius odium *κατασπερτι* caperetis? Ab hoc splendore sic uos descivisse constat, ut studio, operaq; de dita rusticitatem affectasse videamini. Inter lautitias uos usque adeo illotos uersari non sensistis? Si, iuxta Græcorum dictum, *την τοις αρθροσ εσ κόπινθον οδον ο πλοος*, nec raram illorum uobis licuit adsequi uenustatem, non erat certè idonea illa, quæ tetra contaminaretur uestra barbarie. Repudiatis uocibus bene latinis, uos nouas, & easdem auribus Rhomanis inauditas, confinxistis, ut decentissimè uestris de commentis Vergilianum dicatur,

Pro molli uiola, pro purpureo narciso,
Infelix lolium, & steriles dominantur auenæ.

De quorum Latinorum scriptis sclauam, bannum, in quaterno habere, tallias, & præstantias soluere, in saldo ponere, & eius notæ bis mille dictiones, quin potius dictionum monstra reportastis? Essent hæc Africano obscurissima ænigmata, Papinianoq; triste faceret negotiū. Quòd si exemplo uestro sacrosanctis legibus quæcunq; quilibet inserere conniuenter permittat, spretis interim ijs, quæ hactenus ab usq; principio Rhomani eloquij probatissimis fuerunt probatissima autoribus, aliquis unus leges nostras enarraturus,

19
ratus, de intumis prodeat Scythæ finibus, qui, quoniam uerbum cum primis latinū ignorabit, uel tenebit quidem, sed uti detrectabit, in eius locum nescio quid Scythicum scribendo subrogabit. Si huius scemodi interpretamētum Vlpiano ipsi proferatur, quæsierim, non illum erit diuinare recessum, si quod tali uerbo includitur, retegere uelit? Maxime uero. Sed ille idem Scytha latino utatur, & necepto, quid futurum est; certè ut Hispanus, Sarmata, Britannus, Hetruscus, Vasco, Christianus, Turca, & in uniuersum quotquot latine sciant, illico, primisq; oculis, sint percepturi, adeo latina dictio sui perdurat similia. Enim uero, quæ apud uos regnat *ταχαχωδεστην*, syntaxin aliquantulum expendamus. In primis autem ne aliquid prodigiosè tensum adducamus, ueluti sunt quæ per prædicamenta insinuose trahitis, qui, ut gannitis, notabiliter inuestigandi, id est, garriendi modus uobis est primarius, exempli gratia, demus. è multis milibus quod erit compendiosè selectum, unde nihilo secius quam eximios in enarrādo uos præstiteritis, non obscure deprehēdetur. Lex est: C V M T E M I N O R E M Q V I N Q V E E T V I G I N T I I A N N I S E S S E P R O P O N A S, A D I R E P R A E S I D E M P R O V I N C I A E D E B E S, E T D E E A A E T A T E P R O B A R E. Agnoscis nitidam breuitatem? Iam audi phantasma, & uertiginosæ ceruicis insaniam. Ego, infit interpres, non recito formaliter quomodo ætas probatur, sed

tur, sed super hoc nouam trado doctrinam. Quum quæritur à quo ætas probari debet, dic, aut adlegatur ante actum adsequutum, aut post. Primo casu, aut ætas expressim, & principaliter deducitur in petitionem, aut tacite, incidenter & consequentiè. Primo casu, petens debet probare. Secundo casu, aut in actu iudicario, aut extra. Primo casu, aut reus citatus opponit actori quod est minor, aut econtra reo comparenti opponit actor quod est minor. Secundo casu, tunc aut quæritur in beneficialibus, aut in istis officijs temporalibus. Et hoc de primo membro principali. Secundo uero casu, distinguo quatuor membra, aut ætas allegatur ad impediendum confirmationem actus iam concessi, uel facti, aut ætas, uel eius defectus allegatur ad impugnandum ipsum actum, aut ætas allegatur ad ipsum actum iustificandum, aut ætas allegatur ad actus iam iustificati finem demonstandum. Vides nouam doctrinam? Intelligis omnibus his membris, suas esse decisiones, sua consilia, cautelas, ubique conspersa ingenti nebularum fartura? Quæ omnia turgidè coagmētata, sunt interpretationis pars non maxima. Ferrea sit aure, æqua nimiter ista qui audierit, stipes habeatur, cui patienti, & immoto membratim talia deducantur, temporis deniq; minimum sit parcus, qui horas in huiusmodi tenebris collocare amarit. At hīc tu quid nam facias? ita nunc sunt professores, ut quod in grammaticis insipide fieri præmonstrauimus, amentius multo hīc

& damn

& damnosius obseruetur religiosissime. Ventum siquidem eo est, ut inter iureconsultos censi non mereantur, qui leges legibus adsuere, & eas confessissimo cumulo, siue ad rem, siue, ut dicitur, extra canticionem, nesciunt conglomerare. Rogo te per Astreæ numina, de eo quid statuas, qui duas uoculas cum magno suo adparatu (ita enim loquebatur) dum elucidare admittitur, dum quid secretioris doctrinæ occultent, conatur indicare, dum latè dehis scens, suspensum auditorium præmonitione pelli cit adulatrice, dum ipsum disputationis conflictum ingressus, reboatu, & terrifica detonat uociferatione, propositum pluteum pede, manu acriter subinde cædit, tam ferociter suos afflictat spiritus, ut uberi sudore de suggestu descendat liquefactus, interim anhelitu ægrè auulso, delassatum se prædicans, totum sesquimensem uiriliter absumpsit? Talia committere, cuius integrum est hoc tempore, quo nimis rum iuris est professor audaculus, qui quæ sunt protestissimè agitata, reddere nequit auctiora, qui pronuntiato, cui iam à maioribus coaceruatæ triginta fuerunt ampliationes, totidemq; exceptiones, quinquaginta nouem, aut ihs etiam maiora quædam, non potest subtiliter excogitare: qui denique occasione nihil pertinenti ubique adrepta, quibuscunq; de rebus, ad rauim usque non nouit digladiari. Compertissimum est, si quæ de dictiuncula, nisi, ut de similibus aliquot taceamus, doctorum turba expuit, in unum

c 3 fuerint

fuerint congesta, & uoluminibus conficiundis, segetem suppeditabunt, materiamq; copiosam. Vnum ex eis aliquid mordicus tenere comprees, alium eadem in re ex diametro reluctari senties, & dum affectu, uelut hostili, mutua sese lacerant morsicatione, dum item eos qui præcesserunt immutari non sat est, & aduerso æquari scripto, nisi & paginarum, imo & librorum exuperentur multitudine, simulq; magnitudine, fit, ut pleræque leges non unum habeant interpretem, & tutatorem, sed de illis permulta, eademq; contraria, prostent uolumina. Quod hic aliquo in loco fusè deduxit, ille alibi repetit fusius, dein emergit tertius, qui utriusq; commentarios non ut hic, aut illic inuenit, recitat, uerum athyroglossia uincente, & hæc, & illa miscens, remiscens, tortuosos struit Maeadros, fymataq; fusissima. Pensata ergo quot diebus, ne dicam quot mensibus, lex sic onusta, ab ijs pandetur, qui nihil prætermissum ab se uolunt. Lubet narrare, quod alias mihi risum largiter ciuit. Audiui eum, qui posteaquam per multis dies alias super alias quæsitas et rationes, funemq; nullum non mouisset, quo eam quæ omnium aliorum erat, subuerteret, tandem manibus datis, nouatorem illum egregium hue sententiae deuenisse. Non omnium quæ à maioribus constituta sunt, ratio redipotest. Sunt hæc uariantum hominum nouæ uarietates, nouis sane & uarijs expiandæ supplicij. Discatur, amabo, quo de autore profectum existimabis

mus

mus, quod non false minus, quam inepte dici consuevit, Eum scilicet qui primam iuri operam nauat, prolytam statim effici: altero antio, lytam, tertio, bacalaureum: quarto, tyronem: & sequenti, iuris prorsus ignarum: Quod ne quis iocularium putet, de eo exaudiui serio, qui doctoratu insignitus, annis erat onustior, quam hebdomadibus ipse sit annus. Par est itaque ut de illis manasse credamus, qui cum obfæ naris, & crassi, stupidicq; essent iudicij, in hæc mysteria præcipites, inculti, cerebroq; modice sano profilierunt: qui rem quæ seriem habet, atque ordinem pulcherrimum, inordinate, carptim, inuoluteq; tractarunt: qui quo plus distinxerunt, subdistinxerunt, hoc intricatus se implicuerunt: quibus non raterent uenit usu, leges in foro citare, quas non secus atq; in cauea graculus uerba funditans, intelligunt: qui in elegatiū hominum congressu, si de lege quæ uel insigni ueruſtatis imagine conspicua sit, uel quæ quidpiam aliud ferat reconditus, quæſtio suboritur, disputatione in diuersum mutata, importuni de re blaterant extraria, aut certe si propositum intuertere non datur, demissa aure turpiter conticescunt. Eo quod iam dicturus sum, absit, eorum causas qui agunt, uniuersus tangatur senatus: sunt enim in hoc ordine, candore, morum synceritate, & multa eruditione uiri per celebres, sed notius est quam ut negari possit, inter illos inueniri lauro succensa rabulas crepitantiores, fucos rapaces, homines, imo uix homines

nes

nes, barbaros, à musis, & quibusq; gratijs semotissimos, litigiorum tantummodo prorogatores, & cauillatores dolosos, qui umbra, & specie iuris, quam præ se ferentes, & hoc nomine sese uenditantes, quo iure, quaç; iniuria quæstus faciūt amplissimos. Non est hæc audax, & flagitiosa uariatio, ubi ius iniuriæ causa prætexitur: ubi ius dirimendis natum litibus, nefanda his nebulonibus præbet litium fomenta: Cæterum ego facilimè crediderim, magnam eorum partem, in hanc adigi turpitudinem, quòd ita, hoc est sinistre, iura fuerit edocta. Quapropter an minus sceleratè eos arbitrabimur uiuere (quod enim ius prætergreditur, scelus est) qui eo sibi adblandiuntur, quod glossemata per se multo longiora, dilatando, & illis multos menses inhærendo, coronatorum nati sint emungendorum rationem: nihil dubio procul hi quàm fumos uendunt, & nebulas inanes, digni uel maxime, qui unà cum Thurino densissimo præfocentur fumo. Quod mea sententia nemo negauerit, qui secum ita reputarit. Qui utruncq; ius in duo contraheret uolumina, quantum de Repub. meritum existimaremus: permultum sane: qui in unū amplius uero: at qui ipsum unum uolumē, ex æquo iuris commoditate discendi remanente, succinctum magis deinde redderet: huic indubie plurimum deberemus. Ex aduerso, eum qui ante omnes ius quàm par esset longius protraxit, male meritum: qui postea etiam auxit cumulativus, peius & inuisius: de-

mum

mum qui ut productissimum haberemus effecit, & salebrosius, eum pessimè fateamur meritum, ac nequisimè. Alterum sit oportet, iure sunt, uel iniuria sedandæ lites, uerum cum tota hominis ætas prius deficiat, quàm quis àμαχα illa iuris (nam sic uel pro iure, uel contra ius quæcunque scripta nuncupamus) perlegat uolumina, si necessaria sunt, nec sine illis possit quod iuris est deprehendi, qui legibus uolet agere perceptis, Minoi sit adseffor & Rhadamanto, apudq; eos quid secundum iura sit pronuntiandum adseruet exprimendum. Nam dum uiuet, in euolentis libris, & iure discendo, satis totus occupabitur. Dispiciat igitur obtestor, quibus mens fascinata non est, quòd peruaferit rabiosa uariandi cupiditas. Quantum toti mundo corruptelæ inuexerit, dum ei licet impune grassari, & an uesana altercantum doctorum dissidia, non sint rixandi fœcunda materies, bonas horas male locandi ansa parata, meliorisq; doctrinæ pestis exitiosa. Si olim Iustinianus Papiniani, Vlpiani, Pauli, Scæuolæ, Pomponij, Cañ, & aliorum eius generis nobilium iurisprudentū, tot libros quæstionum, regularum, ad edictum, Institutionum, ad leges, Fusiam Caniniā, Iuliam Papiam, Duodecim tabularum, & eiusmodi sexcentos, dictionis maiestate augustos, sententiarum grauitate refertos, refecare, atque adeo suppressere non dubitauit, ita se Reip. consulere ratus, quòd copiosiores, & superfluitate adparerent nimis prægnantes, quanto nunc iustius quicquid d. potiunt.

potiuntur, ineffabilem illam doctorculorum cater-
uam, de medio expunxerint, & quo digna est, able-
gauerint: ut quæ non oratione placeat, ordine non
adiuuet, nec quidquam explicatione conduceat, sed
tenebris obscurata, confusione distorta, spiritus ob-
nubilet serenos, & à melioribus distractos, in scabra
demergat, & putida. Mirum profectò quod ad id
non animaduertamus, quod si facimus, cur non gra-
uiter expostulamus? præconijs professorum illecta
iuuentus, credula subit animosè discrimina quæque,
præcinunt illi superciliosè doctrinam se eructaturos
mirabilem, subtilem, & quæ si tam fideliter excipia-
tur, quam gnauiter, & laboriosè ab se tradetur, ho-
minem alioqui indoctum, possit *βις μεγίστη* ostendere
iurisconsultum, & bis mendico, protinus myrmeciam
suppeditare bonorum, cum mediusfidius multo sint
consonantius pollicitaturi, effecturos se ex quietis, &
placidis, seditiosos, ex simplicibus, uafros, ex acutis,
retusos, ex fanis denique amentatos, & stolidos.
Quod uero ab ijs non fiamus cautores, qui tandem
ex hac palude enatarunt, non est cur magnopere mi-
remur, quoniam enim inde rem cumularunt suam,
uel in his exhausto corporis succu, sunt quondam
emarcuisse uisi: ne leuitatis fiant, & inconstantiae rei,
neu suæ fortis socios non habeant, longè à deprimen-
do absunt, quod apertis ulnis prius sunt amplexi. At
qui uixdum ingressi, Cimmeria hac inuoluuntur ca-
ligine, cum palpantes uelut circuspectent, quæ erum-
pant,

27
pant, & non inueniendo se sollicitent, disrumpantq.
Quid eos ab exclamando prohibet: cur excusso gra-
ui hoc iugo, sensim se subducentes, sequenteis alios
ab ingressu non profligant perstrenuè? Aliquātis per
huc patres, si ulla quidem adhuc uobis liberorū cura
supereft, animum aduertite. Liberi uestri quo hono-
rificentius ad culmina euehantur dignatum, magi-
stratus in Rep. gerāt officiosius, maiore apud omnes
autoritate possint, & gratia, denique quo & sibi, &
suis sagacius imperitare sciant, & prospicere, quid
non molimini? Cui uix in lucem missi tutò commit-
tantur, indefessa quæritis anxietate, poëtam & insti-
tutorem non recipitis, nisi qui morum integritate,
singulariç sit præditus eruditione, pubertatis annos
in concinnando stilo, in assidua, & eadem terfa scri-
ptorum lectione, probè ut exerceant, uigilantissime
procuratis. Verè hic labor honestus est, & pio patre
nimis dignus, ad prime laudanda est hæc sedulitas:
nam subacta ritè argilla, promptius in quiduis fin-
gitur, & substructæ firmiter bases, amplioris machi-
næ pondus sustinent cōstantius, sed ad id quod præ-
sensistis, illa omnia primus sunt gradus. Pergitis er-
go, & sublimius ut promoueantur impigre studetis.
Externas regiones magno sumptu adeant præcipi-
tis, ad eos iura qui profitentur, ut diuertant, manda-
tis. Illinc ut summorum magistratum, & πολιτεύεις re-
deant capaces, indesinenter commonefacitis, crebri-
terç adhortamini. Præterea, si quæ feliciter inchoa-
runt

runt alacrius absoluant, quanti sint in Rep. futuri, frequenter illis ob oculos ponitis. Factum & hoc à uobis perquam recte, nam qua re potius quām uiris æquo & iusto adsuetis, regnum, urbesq; fulciendæ quis, quām hi, alicunde imminens dispellat infortunium prouidius: plebeios tumultus tranquillet moderatus: lapsantem urbem consilio, & prudentia, uelut rigidissimis tibicinibus, à ruina uendicabit præsentius: & quæ iam floret erecta, potentem conseruabit, augebitq; magnificentius: Sed ô calamitatem, ô etiam atque etiam eius adolescentis deflendam fortem, qui læta indole, moribusq; bene ornatus, quum iuri animum adpellet, quanquam ei ad ridebunt iurisconsultorum scripta, utpote mundicie splendida, facili suavitate amabilia, exquisitissimis nixa rationibus, ad eorum tamen quum declinabit interpretes, offerent se continuò distenta, & multis, beneq; longis perticis maiora procemia, quæ dum lectitabit si modo id per patientiam poterit) huc, illuc impellatur, ab Institutionibus ad Authentica, modo per Pandectarum, modo per Codicis uolumina, de cautelis raptus, transportabitur in consilia, à sacris flectet ad profana, ubique multa conspicabitur præuaricantia, omnia agresti sermone uitiata, & ut semel dicam, iura ciuilia nihil minus quām iuste & ciuiliter accepta: Isthæc ubi is fuerit subodoratus, cuius palatum delicijs adsueuit, & mundicie, quid, putas, facturus est: mirthma ni odiosa iteratione ictus, prolixitate stupefactus,

ctus, confusione turbatus, scripti acerbi tædio offensus, mox resiliat indignabundus, & qui ducatu iuris, si ut oportebat traditum fuisset, præstantissimus Reipub. fuerat administrator futurus, mutato penitus instituto (ut ad deterius ea ætas est propensior) tripudij, cantilationibus, sursum, deorsum discursationibus, in sphæristerij & ganeis, ne peius addam, frequens, in summa, nullis non uoluptatibus distans sum oblectabit animulum, & ita parentibus concepta spe delusis, pro cordato ciue, redibit chartarum, & alearum lusor inuincibilis, mimus, & histrio gestulosus, & prorsus qualem cecinit uates:

νέος γένεται καρπούτησιν ἀριστό.

Quid doctoris industria, tota' ne perierit: Nequam: illa enim facultate, & in scribendo promptitudine, quam puer de eo quondam didicerit, sic uteatur, ut de ineptis quas expertus fuerit, uel carmen faciat, uel concinnet orationem, quæ à typographis diligenter excusa, alios ad similitima inuitabit deliramenta. Hic mihi succurrit, quod est uerissimum, atq; exploratisimum, simile quiddam in adolescentum ingenij inueniri, & in generosioribus equis, hi enim quum adaquantur, si forte turbidum flumen offenserint, uix dignantur olfactu, sed repetito scalptu reddunt turbulentius, quo uno contenti, alio feruntur præcipites, sitim scilicet suam tūc sedaturi, quum lympidioribus undis, & quæ suo adplaudent stoma, cho occurrerint. At enim quoniam non est omnibus

d 3 inge

ingenium idem, nec omnes æquè formari contingit, si qui sint (ut esse, idq; ingenti numero, non ambiguo) quibus non perinde festiuiter institui obuenierit, quoniam, uti proverbio dicitur, ὅμοιος ὁμοίῳ φίλος, losquutuleius illis, & aridus doctor nauseam non excitat, sed quæcunq; obiecerit, demittent audie in stomachum, deq; eo tandem lucubrationum pertinacitate, nescio quid expiscabuntur, sed ut biberint, ita spirabunt. Dicam quod non raro ijs accidit, qui in doctorum labyrinthis ætatem contriverint: duobus eodem de negotio, sed diuerso tempore, sciscitatis, alteri ut respondeant quod ipse responsum præoptauerat, alteri uero eandem personam sustinenti, penitus pronuntient diuersum, cui tantæ instabilitati causam dat doctorum dissensus, nam ex illius responsant sententia, quem meminerunt id, de quo sunt rogati, pertractare. Vnde palam fit, illorum ius nihil quam meram esse iniuriam.

Verum enim uero nunc mihi ualide qui obſtruant, multos audire videor: In primis autem, succinit hoc pacto timidulus aliquis. Apage heus tu. Desine teneras auriculas mordaci radere uero. In his quæ tantopere habes despicata, nescis quot hominum sint myriades, qui nati, educatiq; , sic illis adhaerescunt, ut simul etiam periclitari certum sit: non dubium ubi aduersus se, debacchatum usque adeo te rescuerint, quin in te uicissim gladiatorio consurgent animo, inq; clamoras exeant tragedias. Illis,

ego

ego sat scio, hæc quum primum gustabuntur, erunt amariora, cæterum disrumpantur, crepentq; inuidia licet, ego quæ ex usu iuuentutis cognouero, profaram impauide. Quod dicendo frugiferum est, male dici non potest. Malo omnium posthac consultum utilitati loquendo, quam paucorum malevolentiam declinando, quod conductit meticulose, animoq; , ut ita dicam, euirato subticere. Sentiat nonnihil comprehendij de nobis Respub. & meo non sit ab inuidis parcitum nomini, securus manum ego non uorterim. Palpones ut mellita demulceant adulazione, plurima sæpe mentiuntur, idcirco eorum tum dicta, tum scripta fixè non subsistunt, usuq; nonnunquam uenit, ut quod iocose effutuerunt, quoniam uanitate aspersum deprehenditur, seriam illis inurat mollis tiae notam: ueritati autem quod innititur & cōgruit, expugnatu indubie facile non est, adeo ut sperem fore, eos qui primis obtutibus me reum temeritatis facient, rem perspectius ubi fuerint meditati, in meam actutum sententiam descensuros, atque ira postquam conquuerit, pro infestis adcuſatoribus, à nobis statueros, patronosq; factum iri, & defensatores strenuos. Mihi aliunde ita obſistatur. Glossarios, & iuris quoscunque interpretes, nihili homines fuisse putas: sic conculcare, sic fastidire uideris, ut quam in eos concepiſti indignationem, dum stomachose euomis, eo fortasse adolescentiam inducas, ut sibi persuadeat apud illos nihil frugis inueniri bonæ. Si

quid

quid est quod asperius excandescenti bile nos profuderimus, hoc mollitum percupimus temperamento. Bartolum Baldum aliosq; huius farinæ quo scunque sua laude fraudari iniquum censemus, non enim me præterit, etiam huius nostri seculi clarissimos, & primi nominis professores iuris, firmiter adstruxisse, sine illorum adminiculis ius consistere non posse. Non diffiteor illos pro sua uirili enixos, ut aliquid, quod è re omnium esset, emitterent. Ad hæc, me non fugit, legum celsitudinem speciosamq; earum elegantiā, non eo adeundam modo, quo apud Gellium Taurus dicitauit Platonem legendum à nonnullis postulari, uidelicet, non uitæ ornandæ, sed linguæ, orationisq; comendæ gratia, non ut modestiores fiamus, sed lepidiores. Omnibus, ut reor, satis peruidum est, quid me coegerit illorum eleuare autoritatem, uo lo quoque omnes intelligere, idq; palam testor, non leuius me egregios eorum conatus amare: temporis infelicitatem, in quam tot industrii uiri inciderunt, altis suspirijs deplorare. quām nostra tempora atrociter incessere: quibus domini Dei indulgentiori benignitate, in nosq; ampliter propitio fauore, passim conspicimus homines uarijs linguarū idiomatis, quæ ad disciplinarum pertinent instaurationem, bellè ditatos, ingenij acrimonia, & alacritate summa beatos, quālibet abstrusa subire, & exuperare iacentia, antisquata & quasi oblitterata renouare, suberigere, & pristino suo nitori nitide restituere. Et nos ultroneè so-
cordes

cordes, & ignati, perinde ac si dormientibus nobis, quod ait Comicus, sit nostra negotia conjecturus D E V S, in rebus apertissimè detrimētosis, exoculati uelut cæcutimus, aut torpentes, & grauiore ueterno pressi, profundè stertimus, uituperio tam digni, & se uera obiurgatione, quām illi uenia, faciliq; excusatione. Agnoscant omnes, qui saltem se homines nosciant, secundum diuinās iüssiones, nihil homini reli giosius adseruandum quām legum sanctiones, & quasi, penè dixerim, fabellæ sint ludionū, negliguntur. Malis moribus olim factum est, ut bonæ conderentur leges, sed si bonas leges despiciatui habere per gamus, mali mores, malas introducant leges. Multi abierunt anni, ex quo, seculum hoc nostro, quod ad literas pertinet, non est uisum fortunatius. At ex aduerso, mirum quo pacto homines uideas rerum impensè necessiarum contemptores, uoluptiarum alioqui obseruatores. Non est, dixeris, ab huius tempestatis hominibus cessatum, in reponendis enim literis, quantum diligentiae, & laboris uides fuisse impensum: In alijs, à iure, professionibus gnauiter sudatum scio, quodq; est tentatum, cessisse non infeliciter. Remansit sola iuris disciplina, quæ suos adhuc efflagitat adsertores. Scimus utique aliquot iam in hancce rem caput exeruisse: unde nobis ingens futuræ illustrationis spes promittitur, sed & ipsi (quod tamen bona eorum uenia dictum sit) nimis uerecundè alia, quædam minus tempestiue facere uidentur. Est enim

e

qui

qui quod præstare se, & posse, & debere intelligit, adgredi tamen aperte non audet. Nam licet magnam eorum quædamnamus partem resecet, & ne posthac tot commentis sit opus, toto pectore inuigilet, propius tamen (nisi latente quidem aliquo quidpiam adornet, moliaturque consilio) ad maiorum adcedit prolixitatem, scribendiq; consuetudinem. Alius præterea dum amicos recenseret, neque non æquales, dum animos eorum, & habitudinis dotes, dum genus, patriam, studium, & mores adnumerat, chartarum, & atramenti plus quam conueniat, prodigit. Denique alium inuenias, qui undecunque quidquid est auctum legit (quod rectissimè eius fuerit qui adnotat, non qui ex professo ius explicat) & legibus quas tractat, etiam si frequenter parum admodum ad eas spectet, adiungit. Quod amici, & autores omnigeni tradunt, si necessarium, non respuendum, sin minus, ipsum quamvis iucundum sit & gratum, à scopo tamen quia sensim nos seducit, scienter prætereūdum. At plures si idem cecinerunt, eum tantummodo exactius rem qui tetigit, in medium proferre sufficiat, quandoquidem eduliorum, etiam delicatissimorum, satietatem adfert copia maior. Rursus impetor. Bartolum, ut inquis, & Baldum aliosq; amas, eorum personam extollis molimina, uolumina autem, non usquequaque. Quid ergo tot librorum plaustris faciendum arbitrare: non uis, opinor, sulphurato concrementur incendio. Adrogantior uerè sim simul & ferior

³⁵
rocius, si tantum mihi tribuam, ut de uixdum in me commiseritis, quidquam in exitium promam. Qui ætate, diuturno rerum usu, & experimento maiori, autoritateq; præsunt, qui quod cōducat, quodq; minus, dñjudicare aptius nouerunt, illorum hac in re, non meum, possit iudicium, præmoneo, obtestorque enixissimè, uitio mihi ne uertatur, neu audaciæ insimuler liberioris, si quod mihi uidetur, bona fide retego, si in re perplexa, quid habeam animi commonstro: nam per hæc nostra, nihil alijs præscriptum intendimus. Quapropter & quod iam subiungo, beneuole omnes interpretabūtur. Bartolum, & quotquot eius ordinis sunt, examissatim discuti percupiam, in eis compertum, quod iura declaret, extendat, aut quo modocunque adiuuet (inter ea siquidem quæ improbamus, permulta huiusmodi subesse indubitâter credimus) legibus adnecti, sed id nequaquam verbose, breuitate uero, quam fieri commodè poterit arctissima, quæ pluribus adaptantur locis, uerbulo in memoriam reuocari, & quò pertineant ostendi, illucq; remitti, ubi laxius adtingātur, nullius interim erroris adfricata mentione, quod de Bartolo foret excerptū, Bartolo adscribi: quod de Baldo, Baldo itidem adceptum ferri. De morosis illis inculcationibus, amplioribus ampliationibus, restrictionibus minimè restrictis, de omnibus comprehēsim illis inordinatissimis, quid definiri oporteat, eos statuere, quorum de manu summa pendet, ut scilicet, uel reponerent non

e 2 abol.

abolenda, uel, si periculum foret, ne cui olim intertrimenti essent, funditus extirparent. Hic mihi festinanter occinitur, uerbaqz truncantur in ore, funditus extirparent, audes effutire? non prædurum, atqz plus quam iniurium autumas, tot, tantosqz labores, suo autor*i* frustra exantlatos? non ne operosa illa uoluminum moles, argumento est euidentissimo, eos in campo iuris robustissimè decertasse? Certè quidem multa, & grauia perpessos minus coactè fateor, ductos studij amore, nulla neque ualetudinis, necqz priuatæ rei habita consideratione, irrequietè diurnis laboribus compiegisse nocturnos, atque haud alia ratione, quàm laborum improbitate, adfectuqz obstinatissimo, tantum promouisse. Idcirco de ea, quam meruerunt, laude, nihil quidquam nobis instigatoribus decurabitur, ipsa uero potius cumulatissimè augetur. Nam si uti à nobis prædictum est, aut melius etiam fiat, uti speramus, & ardenter optamus, ingeniosi, & succulent*i* scripti modicitas, plus Bartolo cæterisqz adferet gloriæ, atque ornamenti, quàm si πολύτεχνη scripturæ uastitatem, sic, ut nunc est, omittas permixtam. Quæ adpositè dixerunt, & subtiliter, per ea quæ inconcinnè subduntur, uilissimè fordescunt. Quæ seorsim posita, signatissimè iudicabis prolata: promiscua si maneant, bonam inuolutæ dignitatis partem deperdent. Hoc certò scitur, Qui sapiunt, multis lapidum, & saxonum turgentibus cùmulis, gemmulam anteponūt. Enim uero potioribus

à quop

à quopiam excogitatis, configamus omnem Pauli Castrensis doctrinam omnino suppressandam, & illum, tale quiddam fieri, coram prospectare, an ea propter ingemiscet pueriliter? adlachrymabitur recipiente? & se suis castigatoribus infensum præbebit obloquutorem? Hæc haud dubie si ille committeret, tanquam stultulum homuncionem rideremus, imò tanquam impium abominaremur, ut qui quod sibi coelestis munificentia denegasset, ipse alij datum inuideret. Non puto esse, qui tam insigniter hebescat, ut speret scriptitando suum nomen iri perenniter illustratum. Non est scribendum, ut quandiu homines erunt, uiuamus, sed uiuendum, ut, si à superis quidem concedetur, quod in perpetuum hominibus prospicit, scribamus. Et hoc ipsum officiōlē licet moliamur, saepiculè tamen fallimur, oneri nonnunquam defatigati succumbimus, nobis hinc uehemensiōri affectione, illinc operatione acceleratori, hallucinationis causam saepenumero subministrante, aliū de rerum humanarum inhabilitate nihil nobis proprium esse sinente, & ut homines forma disseparantur, ita cogitatibus & commentis nullus est alij similis. Si quod patramus, desiderabiliter suo tempore uigeat, est cur modestè gaudeamus, at post suum tempus, dum recentioribus, ijs' que melioribus cedet, si tristabimur, nos impotentiore animo esse patesciemus. Nostra, quod proba nobis uideantur, & commoda, concupiscimus acceptari: par est igitur,

e 3 ut &

ut & aliorum quæ sunt commodiora, totis viribus, ut receptentur, contendamus, plurimum etiam illis congratulantes, bonumq; imprecantes, qui Reipub. nobiscum bene uolunt. Quod si indignius haberi se doctores credunt, quod de suo aliquid amputatum reñcitur, saltē parumper tranquillentur, dum nonnulla etiam ueterum iurisconsultorum, & imperatorum seponi agnoscent: nam ita fieri oportebit, ubi expunctis quæ in desuetudinem abiuerunt, quæ nūc in usu apud homines sunt, in illorum subrogabuntur locum. Deniq; quis hunc in modum quasi me iugulaturus adgrediatur, laqueumq; mihi tendat ineuitabilem. Malum, inquiens, bene sotpitum incautius mouisti, aculeum strictim infixisti, iam aufugere ne mediteris. Tu scripturientum audaciam tetricè coarquisti, coercendamq; sensisti: quæ sunt edita, incidi ut reddantur morosiusculè suades: portionem eam quæ liquido frugifera uidebitur, uis adseruari: de reliquis uero, quod Reip. primoribus iudicabitur, constitui. Tu ita sentito. Ego symbolo innixus, tutusq; Pythagorico, extra publicam uiam non prius detestam, quam tu eum corām proposueris, qui quod fasciendum supersticiose arbitratus, mihi facturum se pollicitetur, & pollicitationem condigne qui queat præstare. Perstringit admodum, urgetq; non tenuiter hæc inuasio, nec quā procliuiter elabar, suffugium patet. Primum si opus contemplemur suscipiendum, negotij plenum, & quod diuinum potius quam hominis

minis

minis poscat ingenium, pronuntiabimus. Deinde homines cæco amore sui seductos, ab eo quò feruentior rapit affectus, in foedas creberrime, probrofasciæ ignorantiae notas prolabi comperiemus. At hoc, congeneum hominibus, & insitum uidemus, ut quod diu queritando comprehendenterunt, alijs confessim non communicent: sed reconditè quantum possunt, apud se occulant, donec uidelicet rumigoratione plena perspectum sit, huiusmodi inuentum, ab se unis demanasse, qui si doctos consultarent amicos, & suum illis consilium, remq; totam exponerent, nonnulla, prius quam publicum adcepserent, expungerent, pleraque non prætermitterent, partem traducerent, pauca retractarent. Postremum, quod ab inueterata sententia alienum ingeritur, etiam si ueritati consonantissimum, etiam si purissimum, & numeris omnibus absolutissimum, fidei nihilosecius est imminutæ, ab ijsq; regeritur, qui se quoque iudicio non destitutos opinantur, ita enim solent obiectare: huic sic est uisum, at ego quid ille senserit, nihil moror. Ille non dubitauit hoc adseverantius confirmare, sed quid ad me? & mihi meus est, placetq; sensus. Ad hanc rem, subrisi quandoque mecum (tametsi eius generis res erat, ut risu non esset excipienda) subrisi inquam, quod cum de more euensisset, ut quæ in orbem redit explicandorum iuris uoluminum ratio, unum ex illis enarrandum professoribus offerret, cuius aliquot tractatus, uir nostra

stra ætate iurisconsultissimus fuerat ante quadriennium, plus minus, interpretatus, peruenustis etiam adtextis commentarijs, unus tum ex professoribus se præter decorum, nec rem ullo modo dignam facturum iactitabat, si de quo uir ille prudentissimus disputerat, ipse exponendum adsumeret. Ecce ut uarietate capimur, illis commentarijs nihil erat magis nouum, sed huic semel uisa, iam antiqua erant: quare ad aliud confugiens, quæsiuit ubi & sibi liberior, latiorq; pateret uariandi campus. Alius è diuerso futuras prælectiones ab uno illorum tractatum incepturnus, uel hoc potissimè eum celebrabat nomine, quod quæ docturus esset, acutissimum, eundemq; eloquentissimum omnium, qui tum essent, iureconsultorum, glossis decorare non poenitusset, illum hanc partem ideo lubentius exposuisse, & interpretatione noua ditasse, quod implicatissimis quæstionibus, iurisq; scateret apicibus. Verum iuuat' ne audire quò simul magnifica iurisconsulti prædicatio, simul difficilimæ rei tenderet commemratio: Qui bellicosum uirum, & armorum uirtute nulli secundum, depingere parant artificiose, ante omnia aduersarium illi opponunt, quem robore firmant stupendum, dexteritate formidabilem, uix, impetum ubi faciat, solidæ aciei sustinendum, quod aliâs memorabile edidit facinus, fusè auctum, & ampliter referunt dotatum. Sed hæc omnia quorsum tandem: fiunt reuera, ut eius uis, qui hostem debellauit adeo terribilium,

ficum

ficum, & bellacem, mirabilior adpareat, & commendatior. Certè prorsus simile hic noster prætendebat orator, quod res ipsa postmodū planè indicauit. Via enim docendi, quam laudatissimus iurisconsultus præstruxerat, remotissimè missa, nouam demonstrare, quam illam persequi maluit, sibi unicè placēs, maximeq; suo satisfaciens animo, quum quæ ille dixerat immotè firmata, hic prosterneret, ut debilia. I ergo nunc, inquies, & doctorum sensa, alicui, quantumlibet eruditio, ut repurgentur, admone committenda, emergent, certissimum est, qui aliter quām emēdator adcipiant, castigatorisq; fiant uicissim castigatores, ut congruētissimè, si usquam alibi, hic locum habeat quod de recisis hydræ capitibus subinde pullulantibus proditum est. Nam dum unum Bartolum reficare uoles, qui nihilominus incorruptus, nullaq; ex parte persistet mutilatus, duos amplius suscitabis, eius nempe contractorem, eius item defensatorem, utroque, hoc est & Bartolo, & eius excussore producētiorem. Rei huius perficiundæ, nulla utiq; spes mihi esset relicta, si in Rep. cuiuis liceret, quod in stramentis muribus licet, nimirum si qui præcesset, qui imperaret, qui prohiberet, qui efficeret ut aliquid inconsuē obseruaretur, nō haberetur, si temporis præpediret malignitas, si à quibus id præstari queat, essent de Antipodibus adcerendi. Atqui & paulo ante dimicimus, & nemo non uidet, etiam si taceatur, quātum ubique feracissimorum ingeniorum sit hoc seculum

f ferax

ferax, homines inuenias lectione multa exercitos, quibus pleraque omnia antiquissimorum autorum cuiusvis generis quæsita sint, & euigilata, quibus oratio rotunda, & numerorum modulis uenusta, iudicio excusso, indefatigabili diligentia, genuina æquitate præditos, qui diuturno rerum experimento, prudentiam sibi conciliarunt, non ludificationibus argumentum, non uafrorum machinamentis, & technis obnoxiam. Quid & hoc uerbi emittere formidem? Si nullæ omnino leges, nullæ principum extarent sanctiones, hac tempestatis felicitate inuenirentur, qui suasu, & principum fauore, leges ferrent optimas, & nostris annis conuenientissimas. Non desit modo Iustinianus, adsunt parati Tribonianus, Theophilus, Dorothei, Constantij, Mennæ, qui suo nuncquam deerunt Iustiniano. Pulcherrimo itaque hoc in statu, qui rerum summam, non armata manu, non truculento iussu, & minaci, sed nutu simplici *avviliq; f;rtis* moderantur, ex ijs' quos paulo ante recensimus, numerum qui satis erit, feligant, cui communi inter se ad sensu, iuri addere, ab eo detrahere, uel transferre sit plenè liberum. Vnus uir, ut habet paucem, nullus uir, idcirco non uni tanta prouincia tutò concrederetur: ubi uero plures aggregantur, quod hunc fugit, illi est in promptu, aliis inchoat, aliis quod est inchoatum limat, & promouet, qui sequuntur alij, absoluunt politissime. Hoc in negotio me nec uelle, nec posse quidquam præscribere ans-

tea

tea dixi, sed si eo modo quem Princeps optimum decreuerit, res deducatur, futurum propediem spero, ut cum Repub. sic agatur: tota temperabitur sanctitate, spinosæ de ea rixæ semel propellentur, uiris ad fatim cohonestabitur, non iuris modo, sed quarumcunque disciplinarum peritia conspicuis, rancidus barbariei silebit nidor, passim uigebit dulcissimus facundiæ nitor, iacente inscitia, ubique recta erunt consilia, & si *παιδίας οὐρανός ποιᾷ*, exulanter improbitate, nusquam non regnabit probitas. Hoc tempore uita, etiam ea quæ est incolumitate permanenteri probè longata, iurisprudentiæ libris percurrendis, nedum ediscendis, uix sufficit: uerum si quod per optamus obtingat, præter ius exactè perspectum, nihil superabit, quod industrius, & laboris amans homo non peruestiget. Idem erit cum iuris consultis iurisconsultus, cum medicis medicus, cum theologis theologus. Huc ergo mecum aduertite iuuenésque senésque, iustum dolorem nostrum queribundè una testemur, & in eorum coniçiamus simum, qui tanto huic malo præsenti possunt mederi pharmaco. Non de nihilo est nostra expostulatio, fauorem meretur ultroneum, suffragiumq; non possum. Pacatorem, ut auguror, nanciscetur benignum. Porro prius quam ad umbilicum nostra perueniat oratio, hoc adiçiamus. Quos prouidentia ad summos euehit magistratus, dignitatūmque fastigia, fermè uideas magnanimos adtentare, quod aliis aus-

f; deat

deat nemo, urbes condere spatiofas, conditas inuadere diripiendas, sumptuosa castra fossis, aggeribus, ponte, muro, eminentibusque turribus præmunire, fusilibus machinis, scorpionibus, & balistis undecunque confertim instruere, fulgenti auro uestibula obducere, transparenti uitro, gradu scansili, saliente fonticulo, ad uoluptatem nonnulla, cætera ad ostentationem curiosè, elaborateq; persequi, destituto demum ingenti præmio καταπελαφετηρ operi præficere. Quæ isthæc quò tandem? An non ut memoria conditoris uita functi commendetur posteritat? Quando nos de uarietate agimus, bene habebit, si illis uariam, nouamque conseruandi nominis rationem adtulerimus. Quod uehementer adeò expetimus, quanto quibuscumque structuris sit perseuerantius, quamq; necessarium magis, uiri principes secum reputent. Et ut silentio premamus, quām non sine multorum iniuria, detimentoq; , quām non sine periculo, quod plurimum in autoris caput retorquetur, illa sæpe suscipiantur, sic rem perpendant. Sublimia castra Principes sibi unis, aut sanequām paucis construunt: hæc quæ concupiscimus, sibi, suisq; architectabuntur omnibus. Dictum uero sapientissime est, Diuinius esse bonum, quod communius. Insuper, illa sic sunt casibus exposita, ut tot sumptus, tot labores exhaustos, desideratā effictum nominis perpetuitatem, diecula, uel horula etiam absorbeat, seu hostium oppugnatione, seu incendio, quod

quod epotus concitarit seruulus, seu chasmate, aut ruina etiam id contingat spontanea. Prodeat autem Princeps, qui iuri, sacrisq; legum sanctionibus, quæ pessum ierunt, adiutrices porrigit manus. Instauracionem illam non dies, non annus, non ferox hostium abripiet incursus: florebit erecta, mundus dum durabit: eo interea, cuius ope & beneficio regnabunt, amissumq; nitorem recuperarunt, non aliter prope modum, ac si plenè superstes esset, apud omnes mirabiliter regnante. Sed demus huiusmodi castra impensis plena, multis seculis stare intemerata, cui uero usui esse uidetur, qui illis præficitur, mercede tutus tam locuplete: Scloppos, responderis, adseruat rubiginosos, ranulas feruente æstu securus auscultat coxantes, & otiosæ domus, otiosus cessator, & inutilis custos, ad satietatem feriatus, humi procumbit graminosæ. Isthæc scilicet Principi magnam gignunt celebritatem, suumq; nomen tollunt honorificè. At è regione, à Principe iuris designentur censores, in quem parabūtur usum: Paucis annis, præmio non iniquo, noctes & dies in publicam laudabiliter intenti commoditatem, opus fingent immortale. Principiis sub quo merebunt, parient immortalitatem. Ne uero qui antè prolixitatis alios arcessiuimus, hoc nomine ipsi postulemur, satis superq; dictum fuerit de uariatione quæ de natura, quæq; de homine proficiscitur, quantum uariando, simulq; aberrando homines hominibus negotium fecerint, dispendiumq; adtulerint non

medioere, denique pars sum si varietur, quam nulli non
sit profuturi variatio quod postremum nisi faciamus,
cum qui alii quondam fecerit variandi potestatens,
eandem quoque nobis non abnegauerit, sed be-
nignius, largiusq; indulserit, idonei simus,
qui subsidium detrectamus uolentes, in
discrimine percamus ignominiosè: pa-
riter enim peccat, & qui Pyrausta
in medium sibi ipsi interne-
tionem adeersit, & qui
inuamen asperna-
tur obla-

GLORIA A DEO

